لەعنەتی سامانی سروشتی (نەوت و گاز)… دانا حمید

دەکرێ حکومەتی هەرێمی کوردستان بەو ژێرخانە بەهێز و بەپیتە ئابورییەی هەیەتی دەتوانێ ئابورییەکی بەهێز و سەقامگیر دەستەبەر بکات، لە ئەنجامی کارکردن و فەراهەمکردنی دەستی کاری شارەزاوە. ژیانێکی باشتر و ئاسودەتر بۆ نەوەکانی دوایی خۆمان خەزن بکەین. بۆئەوەی ل□ک□اتی رووبەرووب□وونەوەی قەیرانە سیاسی و ئابوری و… هۆکارەکانی تردا، کە بەرۆکی میللەتەکەمان دەگرێ حکومەت بتوانێ لەڕێگەی پلانی درێژخایەنەوە بەر بەو قەیرانانە بگرێ و بتوانێ بەرگەیان بگرێت تاوەکو دۆخەکە ئاسایی دەبێتەوە.

ئەو سامانە سروشتییەی لە چەشنی نەوت و گاز و باقی پێکهاتە سروشتییەکانی تر لەژێر زەویدا هەن و، گەنجینەیەکی خەزنکراوە حکومەتی هەرێم ئەتوانێ لەکاتی قەیراندا کەڵکیان لێوەرگرێ بۆ میللەتەکەی. ئەویش لە لایەن دەستێکی شارەزاوە دەربهێنرێ و وەبەرهێنانی تێدا بکرێت و پاشان پاشەکەوت بکرێ، بۆئەوەی لە دۆخی شپرزەی و شەڕ و قەیرانی درێژمەودادا بەکاریانبهێنێت.

وەک دەزانین لە دوایی ئەنفالکردن و کیمیابارانکردنی کوردانی باشور، لە هەر سێ پارچەکەی تر کوردستان روبەرووی نەهامەتی و خراپی گوزەرانی ئابوری بوویەوە، جاری واهەبووە پارچە نانێک نەبووە کە سکی خۆمانی پێ تێربکەین. بەڵام لە دوای راپەڕین و بەتایبەت لە ساڵی (١٩٩٢) کە حکومەتی بەعس دەسەڵاتی لە ناوچە کوردییەکان نەما و دوای ئەوە حکومەتی هەرێمی کوردستان دروستکرا، حیزبە کوردستانییەکان بەتایبەت پارتی و یەکێتی، وەباقی حیزبەکانی تر ئەیانتوانی بەهاوبەشی لەگەڵ چەندین کەسایەتی دەوڵەمەندی تر کوردستانی باشور بکەنە نمونەیەکی سەرکەوتووی ئابوری و ئیداری بەڕێوەبردن بۆ ناوچەکە، بەڵام ئەوەیان نەکرد لەپێناو پارە و هێزی زیاتر بوو بە شەڕیان و ژمارەیەکی زۆر لەهەردوولا شەهیدکرا. ئەمەش جگە لە ماڵوێرانی گەڕانەوە بۆ دواوە هیچی تری سەوز نەکرد.

پارتی و یەکێتی ئەیانتوانی حکومەتێک دروست بکەن دوربێ لە دەستی حیزب و خەڵکی تەکنۆکرات بهـێنن و بۆیان بەڕێو□بات بەڵام ئەوەیان نەکرد. شێوازێک لە کارکردن لەناو حکومەتدا پەیدابوو، کە دەکرێ پێی بڵێین: دروستکردنی حکومەت لەناو حکومەتدا، کە شاراوە ئیشەکانی دەکرد و سەرتاپا پەلوپۆی حکومەتی گرتبوو□. ئەم حکومەتە شاراوەیە (مەحسوبیەت و مەنسوبیەت) ی□ک□□ک بوو ل□ ک□□□ک□

سەرەکییەکانی کە لە کۆتاییدا زەرەر و زیانێکی ئێجگار قوڵ و فراوانی لە کەرتی حکومەت و دا و تا ئێستاش بە شێوازێکی ناڕاستەوخۆ بەردەوامە و حیزب پەنای بۆ ئەبات، ئەمەش وادەکات حکومەت بەردەوام بێ قەرزاین و ناتوانین کێشە بنەڕەتییەکانی خەڵک چارەسەر بکەین. وەک دەزانین ئەمە ژێر و بانمان سامانی سروشتییە بەنرخ و بەبەهایە بەڵام جاری واهەیە دڵۆپێک نەوت نییە بیکەیتە چراوە بۆئەوەی هیچ نەبێ کەمێک دەوروبەرت ڕووناک بکاتەوە.

ئەوەی مەبەستی ئەمەیە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەو ماوە زۆرەدا دەیتوانی زۆر کار بکات بەڵام نەیکرد و حیزب هەموو شتێکی تێکدا، بەتایبەت لە دوای ساڵی(١٩٩٢)ەوە بە پرسکردن بە دەوڵەتانی دراوسێ و دەرەوە وە ناردنی کەسانی ناوخۆ بۆ خول و ڕاهێنان و… دواتر هێنانەوەیان بۆئەوەی لەو بوارانەدا کە پەیوەستن بە کەرتەکانی حکومەت بەکاربهێنرن وەک پسپۆر. بەڵام دروستکردنی شەڕی ناوخۆ لە نێوان هەردوو حیزبدا، ئەوەندەی تر دۆخەکەی ئاڵۆز کرد و قەیرانەکەی قوڵتر کردەوە، کە ئەو کاتە ئاگایی ئەوەشیان نەبوو کە نەوت و سامانی سروشتی و گاز و چەندین سەرچاوەی بەنرخی تر لەژێر زەویدا هەیە دەکرێ سودیان لێوەربگیرێ و بە بواری گشتی بەکاربهێنێت. بەڵام ئەمان واتە هەردوو حیزب بەرژەوەندی حیزبییان خستبووە پێش بەرژەوەندی میللەتەوە، هەموو شتێکیان دەکرد لە پێناو مانەوەی خۆیان بە هەرزانکردنی سامانی سروشتی کوردستان بە جیهانی دەرەوە، بێئەوەی بیر لەوە بکەنەوە کە گەرەنتی نییە ئەم سامانە سروشتییە تا سەر بمێنێ، بێئەوەی فیکر لە نەوەی ئایندە بکەنەوە کە ئەوانیش ڕۆڵەی ئەمەن و مافی ژیانیان هەیە.

هەردوو حیزب دوای چەندین شەڕی نەگریس لەنێوان یەکتردا و شەهیدبوونی چەندین ئینسانی باش لە نێوان هەردولادا، لە ئەنجامدا ڕێکەوتنی واشنتۆن چەکی بە هەردوولایان دادا و ئاشتبوونەوەی گشتییان ڕاگەیاند. بەڵام دواتر دوو حکومەت هەبوو ئەوەش کێشەی ئیداری و بەڕێوەبردنی ئیشوکاری هاوڵاتیانی زیاتر قورستر کرد، واتە هەریەک لای خۆیەوە خۆی خۆجێی خۆی ڕاگەیاند و بوونە خاوەنی ئابوری و سیادەی ئیداریی خۆیان. پاشان ئەم حکومەتە دەیتوانی بەو ناهەموارییەشەوە کە هەبوو لەو سەردەمەدا، ژیانی ئابوری خەڵک باشتر بکات و بژێوی ژیانیان بەو سامانە سروشتییەی کە لەژێر زەویدا هەیە بەکاریبهێنێت لە خۆشگوزەرانی خەڵکەکەیدا.

حکومەتی هەرێمی کوردستان دەیتوانی بەڕێکەوتن لەگەڵ بەغدادا کێشەکانی نێوانیان تاڕادەیەک چارەسەر بکەن و نەگەنە بنبەست، بەتایبەت لە مەسەلەی ئابوری و سامانی سروشتی ژێر زەویدا کە بریتییە لە نەوت و گاز و پێکهاتەکانی تر… بەڵام کێشەی پارە و

سامان لەنێوان هەردولادا دۆخەکەی بەرەو سەختتر برد و دوای ئەوەی هەرێم ئامادە نەبوو نەوتەکەی رادەستی بەغداد بکات، بەغدادیش بەشە بوجەی هەرێمی لە ساڵی (٢٠١٤) بڕی ئیتر ژیانی خەڵک لە باشور کەوتە ناخۆشیەکەوە کە نیوەمووچە دەدراو لەو نیوەیەش چواریان دەبڕی لە کۆی دوازدە مانگەکە. پاشان هاتنی شەڕی داعش ئەوەندەی تر دۆخەکەی ئاڵۆزتر کرد و خەڵک تەنها بیر لە سەلامەتی و خۆپارێزی ژیانی خۆی دەکردەوە. کە ئەو قەیرانە ئابوریە دروستبوو حکومەت مووچەی دوازدە مانگەکەی پێنەئەدرا ڕێگەی (پاشەکەوت) ی گرتەبەر لە بەرامبەر فەرمانبەراندا، ئەوەش غەدرێکی گەورە بوو لە کارمەندانی هەرێمی کوردستان کرا لە لایەن حکومەتەکەی خۆیەوە. کە لە سەرەتادا بەئەوەی بیربکاتەوە لەوەی کە سامانی سروشتی ژێر زەوی تەنها موڵکی ئەم نەوەیەی ئێستا نییە بەڵکو نەوەکانی داهاتووترە، ئەبێ بیرلەوە بکەینەوە تەنها پشت بە سامانی ژێر زەوی نەبەستین بەڵکو ڕێگەچارەی تری ئابوری بدۆزینەوە بەئەوەی بتوانین ئابوریەکی بەهێز بونیاد بنێین، ئەمەش بەوە دەبێ کە سیاسەت لە خزمەت ئابوریدا بێ نەک بە پێچەوانەوە. واتە حکومەت بیرلەوە بکاتەوە کەرتی تایبەت فراوانتر بکات و دەستی کار بۆ خەڵکی فەراهەم بکات نەک ئەوەی هەمووی بکات بە فەرمانبەر و شوێنێک یان فەرمانگەیەک پێویستی بە دە فەرمانبەر حکومەت بیست فەرمانبەری بۆ دامەزرێنێت ئەمەش دەبێتە هۆکاری گەندەڵی و پاشاگەردانی لە ئیدارەدانی حکومەتدا و بیرۆکراسیەت دەبێتە فەرمانڕەوا.

ئەمانە بۆ ئەڵێم: بەئەوەی بزانین ئەمانە شتی زۆر سەرەتایین جا بگات بەوەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان بتوانێ سامانی سروشتی ژێر زەوی دەربهێنێ لە پێناو میللەتەکەیدا بەکاریبهێت و سودی هەبێت بۆ خەڵکی. ئەوەش کارێکی فرەمەحاڵە و ئەستەمە لە ساڵێکدا بەرمیلێک نەوتی پێ دابین ناکرێ بۆ میللەتەکەی جا بگات بەوەی کە بتوانێ نەوت و سامانی سروشتی گاز و پێکهاتەکانی تری ژێرزەوی کە زۆرە و ئەکرێ سودی گشتیەکەی لە پێناو بەرژەوەندی گشتی هاوڵاتیاندا بەکاربهێنرێت. بەڵام بەداخەوە لە دوایی (٣٠) ساڵ هێشتا تروسکاییەک بەدیناکەین کە کرابێت لە بواری سامانی سروشتی ژێرزەویدا.

یەکێکی تر لەو کێشانەی کە حکومەتی عێراق رووبەرووی حکومەتی هەرێمی کوردستانی کردەوە، گرێبەستکردنی ئابوری بوو لەگەڵ تورکیادا بۆ ماوەی (٥٠) ساڵ ئەمەش گومانی تێدانیە کە حکومەتی عێراق لەم دەسیە ئابوریەدا لەسەر حەق بوو، چۆن دەبێ هەرێم بێگەڕانەوە بۆ ناوەند بڕیاری گرێبەستکردن بدات لەگەڵ حکومەتی تورکیادا لە ئابوریدا، لە کاتێکدا کەس ناوەڕۆکی ئەو گرێبەستە

ئابورییە نازانێت جگە لە چەند کەسێکی کەم، ئەمەش گومانی لای بەرپرسانی عێراق دروستکردوە نازانن ئەو هەموو سامانە سروشتییە لە نەوت و گاز پارەکەی بۆ کوێ ئەڕوات؟ کە بە نرخێک دەفرۆشرێ بە تورکیا کە زۆر زۆر کەمترە لە نرخی بازاڕی جیهانی.
بۆ ئەوەی ئاوڕی زیاتر بدەینەوە لە سامانی سروشتی وەک نەوت و گاز و ئەوانی تر… بۆ نمونە وەرئەگرین و شتێکی سەرەتایی کە لە توانایی ئەمەدا بێت باسی ئەکەین:
مەبەست لە سامانی سروشتی هەموو ئەو کانزا شل و ڕەقانەیە کە لە ژێر زەوی ناوچەکانی کوردستاندایە و بەتایبەت ناوچەی ئیدارەی سلێمانی زۆرترین سامانی سروشتی ژێرزەوی ئەکەوێتە ئەم ناوچەی ئیدارەی سلێمانەوە کە نزیکە بە وڵاتی ئێرانەوە.
مەبەست لە سامانی سروشتی بەتایبەتی نەوت و گاز وەهەریەک لەم دوو سەرچاوەیە ماهیەت و گرنگییەکی کاریگەری هەیە لەسەر جوڵەی ئابوری و بازرگانی و پیشەسازی نێوان وڵاتان. کە جوڵە و بەرهەمهێنان گەشە ئەکات، وە بەرهەمهێنان و سەرمایەگوزاری لە کەرتەکانی تردا رۆڵی پێشەنگ ئەبینن و دەتوانرێ پاشەکەوتیش بکرێ بەهۆی ئەوەی سامانی سروشتی بەتایبەت نەوت و گاز بەباشی لە لایەن دەوڵەتەوە کەڵکی لێوەریگراوە. بۆ نمونە ئێران هەموو گازەکەی زۆربەباشی بەکارهێناوە و کەڵکی لێوەرگرتوە بەڵام حکومەتی عێراق و هەرێم خۆشیان نازانن چی ئەکەن بەم سەروەتە نیشتیمانییە وزە و گرنگە بە بەلاش بە وڵاتانی دەرەوەی هەرزانفرۆش و هەراج ئەکەن.
بەم پێیە سامانی سروشتی لەڕووی سەقامگیری جیهانییەوە لەڕووی ململانەی هێزەکانەوە وە مسۆگەرگردنی گەشەی ئابورییەوە، ڕێگەی خۆی هەیە لە سەقامگیری ئاسایشی ئابوری هەر دەوڵەتێکدا، لەڕووی جیۆپۆلەتیک و جیۆئیکۆنۆمیکیشەوە پێگەی بەرچاو و دیاری خۆی هەیە.
هەر دەوڵەتێک وزەی هەبێ، توانایی هەیە لە کۆتاییدا دەبێتە خاوەنی هێزی ئابوری و سەربازی لەگەڵ ئەو هێزانەی تر کە سەقامگیری وڵات پێکدەهێنن. سامانی سروشتی وەک هێزی نەرم دەتوانرێ لە بەرامبەر داگیرگاری وڵاتانی تردا بەکاربهێنرێ و ببێتە مایەی ئەمن و ئاسایش بۆ وڵات.
دەبێ پرسیارێک بکەین کاریگەرییەکانی سامانی سروشتی (نەوت و گاز و…) لەسەر داهاتووی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەڕووی سیاسی و ئابورییەوە چییە؟ ئەم سامانە بۆ حکومەت ئەمێنە یان نا ئەو هەیمەنە و دەسەڵاتەی نامێنێت. گومان لەوەدانییە وەڵامەکەی ئەوەیە دەکرێ لە سەردەمێکدا ئەم سامانە سروشتییە کەمببێتەوە یان کۆتایی بێ، وە حکومەت دەبێ پلانی (ستراتیژی قوڵ)ی هەبێ لە بەرامبەر سامانی سروشتی لەکاتی بحران و قەیرانی ئابوری کە ڕووبەڕووی

ئەبەتەوە. وە بتوانێ چۆن پێش بەو قەیرانە ئابوریە بگرێ لەسەر پێی خۆی بوەستێ وە بەرهەمی ناوخۆی لە کەرتەکاندا پەرە و گەشە پێبدات و پشت بە بەرهەمی دەرەوە کەمتر ببەستێ، ئەمەش وادەکات خەڵک بتوانن لە ئاییندا بەو بەردەستە کەمەی هەیانە لە ڕووی ئابورییەوە خۆیان بژێنن و سامانی سروشتیش لە کاتی تەنگانە و قەیرانی درێژخایەندا کەڵکی لێوەرگرن.

حکومەتی هەرێمی کوردستان خاوەنی سامانی سروشتی زۆرە وە ڕێژەی ئەوەی ئێستا لەو سامانە هەیە بە ڕێژەی (٧٥%) دەکەوێتە ناوچەی سلێمانییەوە، بەڵام چەندە ئەم ڕێژە سامانە سروشتییە زۆرە لەم ناوچەیەدا هەیە، بەگوێرەی خۆی خزمەتگوزاری لە لایەن حکومەتەوە پێشکەش ناکرێ، واتە جۆرێک لە سزا لە بەرامبەر ئەم ناوچەیە جێبەجێ دەکرێت. سزای ناعەدالەتی لە بەرامبەردا پەیڕەو دەکرێ کە دەکرێ بە سزای (ناعەدالەتی ئابوریی/ جوگرافی) ناوی ببەین.

چەند ساڵێک لەوەوپێش لە پارێزگای سلێمانی- شارۆچکەی چەمچەماڵ کانیاوێک لە وەرزی بەهاردا تەقی و ئاوێکی زۆری لێوەهەڵئەقوڵا، خەڵک وایانزانی ئەم ئاوە و لەم گەرمەسێرەدا هەڵقوڵاوە بە کاری کستوکاڵ و ئاودێری باشە، بەڵام دواتر ئاوەکە ئەوەندە زۆربوو کە لەگەڵ ئاوەکەدا گڕی ئاگریشی لێوەئەهاتەدەر، دواتر لیژنەی پسپۆڕی دەرەوە هاتن سەیریان وتیان ئەمە گازە و زۆریش بەناوبانگە گازەکەی، بەڵام بەداخەوە چونکە حکومەت پلانی ستراتیژی نییە تاوەکو ئێستا ئەو گازە هەروا لەو ناوچەیە وەک گەماوی لێهاتوە و هیچی تر سودی لێنابینرێت.

شتێکی تر هەیە لە لایەن حکومەتەوە دەرهەق بە سنوری سلێمانی و ئیدارەی گەرمیان پەیڕەو دەکرێ کە زۆربەی سامانی سروشتی هەرێم دەکەوێتە ئەم ناوچەیەوە، بەڵام ئەوەی حکومەت پەیڕەوی ئەکات بەرامبەر ئەم ناوچەیە بریتییە لە (ناعەدالەتی ئابوری/ جوگرافی) کە لە خوارەوە ئاماژەی پێئەدەین:

ناعەدالەتی ئابوری/ جوگرافی

وەک دەزانین هەرێمی کوردستان خاوەنی سامانێکی سروشتی دەوڵەمەند و بەپیتە هەوڵێک هەیە بەئەوەی ناوچەیەک زیاتر ئاوەدان بکرێتەوە و ناوچەیەکی تر کەمتر و ئاوان بکرێتەوە و خزمەتگوزاری کەمتری پێبگات ئەمەش شکستی سیاسەتی ئابورییە پێش هەر شتێک بەچاوی حیزبی سەیری هاونیشتیمانیانی وڵاتەکەی خۆی ئەکات.

١- ناعەدالەتی ئابوری: ئەوەیە کە حکومەت گرنگی و بایەخ بە ناوچەیەک بدات و ناوچەیەکی تر فەرامۆش بکات لەسەر حسابی ناوچەکەی تر، لە ڕووی خزمەتگوزاری و ئاوەدانکردنەوە. یان گرنگیدان بە ناوچەیەک لەسەر حسابی ناوچەیەکی تر، سەرەڕای ئەوەی ئەو شارەی کە

پشتگوێ دەخرێ خاوەنی زۆرترین سامانی سروشتی و وزەیە، بەڵام وەک ئەو شارانەی تر خزمەت ناکرێ لەڕووی ئابورییەوە. ئەمەش شێوازێک لە ناعەدالەتی ئابورییە کە حکومەت پەنای بۆ ئەبات کە دەکرێ بە ”ناعەدالەتی ئابوری” ناوزەدی بکەین.

٢- ناعەدالەتی جوگرافی: ئەمەش ئەکرێ کە تەواوکەری ناعەدالەتی ئابوری بێت کە حکومەتی هەرێم لە هەولێر لە بەرامبەر خەڵکی سلێمانی و ئیدارەی گەرمیاندا پەیڕەوی دەکات. ئەو دەزگایانەی کە بریتیین لە دەزگای ئامار و سەرمایەگوزاری و وەبەرهێنان، لە هەولێر لەڕێگەی ئەو ئامارانەوە ئاماری ورد و دەقیق ناخاتە بەردەست بۆئەوەی بە شەفافی ئامارەکان بزانرێت و کاری لەسەر بکرێت. ئەمەش وادەکات ناوچەکانی سلێمانی و گەرمیان لەڕووی خزمەتگوزاری و کۆی جومگەکانی گشتی ژیانی هاونیشتیمانیانەوە لەژێر ئاستی هەولێر و دهۆک لەدواوە بێ و وەک ئەوان خزمەت نەکرابێ، ئەمەش ناعەدالەتییەکی سەرتاپا ناحەق و جوگرافییە کە دەرهەق بە خەڵکی ئەم دەڤەرە دەکرێت.

بەتایبەت ناعەدالەتی ئابوری و جوگرافی جیاوازییەکی دروستکردوە لەنێو خەڵکی سادە و دەوڵەمەنددا، واتە جیاوازییە چینایەتییەکە زۆر ناحەق و لەبەرچاوە کە چینی ناوەند نەماوە ئەوەی هەیە دەوڵەمەندێکی لەڕادەبەدەرە و بژێوی لە ئاستی زۆر راقیدا ژیان بەسەر دەبات و ئەوی تر لە خەڵکی هەژارە کە ژیانێکی مەرگەسات و پڕوکێنەر بەسەر دەبات.

حکومەتی هەرێم ئەتوانرێ ئەم ناعەدالەتییە ئابوری و جوگرافییە کەمتر بکاتەوە ئەویش لەڕێگەی شۆڕکردنەوەی دەسەڵاتەکانی لە مەرکەزەوە بە لامەرکەزییەت، واتە هەر شارێک خۆی خۆی بەڕێوەبەرێ و لامەرکەزییەتی ئیداری خۆی جێبەجێ بکات. ئەمەش کار ئاسانییەکە بۆ حکومەت، و حکومەتی ئیداری ئەو ناوچەیە بەو بودجەیەی هەیەتی ناوچەی خۆی خۆیەتی دەتوانێ بەڕێوەببات. باشتر و خەمخۆرانەتر ، بارێکی خۆشگوزەرانتر بە خەڵکەکەی دابینبکات. و قورسی و ئەرکێکی زەحمەتیش لەسەرشانی حکومەت کەمتر بکاتەوە.

دەرئەنجام:

بۆئەوەی حکومەتی هەرێمی کوردستان بتوانێ لانی کەم خەڵک ئاشتبکاتەوە لەو ئەو بوجە زەبەلاح و ناپێویستەی کە لە شتی بێکەڵکدا سەرفی ئەکەن، راگرتنی بوجە واتە خەرجییەکان کەمبکرێتەوە و داهات زیاد بکرێت. وە ئەو لەشکرە لە مووچەخۆر کە زۆربەی بندیوارە و حساب و کتابی لەگەڵدا بکرێ و خەڵکی شیاو لە شوێنیان دابنرێ کە هەندێکیان وەهمین و بوونیان نییە. وە کەرتی تایبەت بەهێز بکرێ و هانی خەڵک بدرێ کاری تێدا بکات بەهاوکاری حکومەت. وە کەرتی

پیشەسازی لە شارەکان و کشتوکاڵ لە لادێیەکاندا زیندوو بکرێتەوە، بەوەی وا لەخەڵک بکەن کە کۆچ نەکەن بۆ شارەکان و لادێکان چۆڵ بکرێت، بۆیە داینەمەی حکومەتی هەرێم ئەوەیە کە پاڵپشتی گوندەکان بکات و کەرتی کشتوکاڵ و ئەو بوارانەی تر کە ئابوری حکومەتی هەرێم رادەگرن و بەهێزی دەکەنەوە پاڵپشتیان بێت. کە پەیوەست لە لادێکاندا زیندوو بکرێتەوە حکومەت بە پێدانی کەرەستەی پێویست ژیانەوە لە لادێکانەوە بە شارەکان دەستپێبکاتەوە.

نووسینی: دانا حمید

سەرچاوە:

١- حکومەت و سامانی سروشتی لە هەرێمی کوردستان، نووسینی: د: سەردار عزیز، لبنان، ٢٠١٣.
٢- ناعەدالەتی جوگرافی، نووسینی: بەیار عومەر عبدالله، سلێمانی، ٢٠١٦.